

De Huiszwaluw, vriend-aan-huis in Lummen

Joep Fourneau, Regionaal Landschap Lage Kempen,
Grote Baan 176, B-3530 Houthalen-Helchteren.
Koen Leysen, Natuurpunt Educatie,
Graatakker 11, B-2300 Turnhout.

Lummen koos de Huiszwaluw als adoptiesoort om hun jarenlange inspanningen voor deze soort een nieuwe impuls te geven. De gemeente Lummen heeft immers al – als een van de eerste gemeenten in Vlaanderen – sinds 1998 een subsidiereglement voor Huis- en Boerenzwaluwen. Mensen die het geluk hebben dat er nog zwaluwen bij hen tot broeden komen én die deze beestjes gastvrij onthalen krijgen een financiële tegemoetkoming. Voor het instandhouden van een kleine kolonie Huis- of Boerenzwaluw (drie of minder bezette nesten) bedraagt de subsidie vijftien euro per jaar, voor een grote kolonie (meer dan drie bezette nesten) dertig euro per jaar. Ondanks die lovenswaardige inspanningen bleek ook Lummen niet te ontsnappen aan de soms dramatische afname van het aantal broedkoppels Huiszwaluw die in Vlaanderen en grote delen van West-Europa werd waargenomen.

De Huiszwaluw is ook een erg aaibare vogel. Doordat ze stevast de nabijheid van de mens opzoeken en door hun gracieuze vliegwijze zijn ze enorm populair. Het is dan ook een soort die kan bogen op een grote betrokkenheid bij de bevolking. Het is ook een soort waar de inwoners zelf iets voor kunnen doen. Dit heeft ongetwijfeld ook meegespeeld bij de keuze van deze adoptiesoort.

Foto's: Inge Nevelsteen

Verwezenlijkingen

Terreinacties

De gemeente heeft in het kader van het project Gemeenten Adopteren Limburgse Soorten in 2007 samen met het Regionaal Landschap Lage Kempen bij de Vlaamse overheid een subsidieaanvraag in het kader van de Samenwerkingsovereenkomst Milieu ingediend. Hierin vroeg de gemeente financiële ondersteuning (vijftig procent) voor extra maatregelen voor zwaluwen. Deze subsidieaanvraag werd goedgekeurd in 2007. Met deze bijkomende middelen wilde de gemeente een versnelling hoger schakelen met naast nieuwe acties op het terrein (o.a. kunstnesten aan

school- en openbare gebouwen) ook extra educatie en sensibilisatie rond de Huiszwaluwen. De scholen waren hierbij een erg belangrijke doelgroep. Bij de start van het project werd in 2008/2009 een werkgroep 'vrienden-van-de-Huiszwaluw' opgericht. Deze werkgroep kreeg de taak de ideeën uit het actieplan (Fourneau, 2008) en de subsidieaanvraag verder uit te werken en te concretiseren. Dit resulteerde in volgende acties.

Voorbeeldprojecten kunstnesten aan de Lummense scholen

In 2009 liet de gemeente aan elke Lummense school een aantal kunstnesten voor Huiszwaluw en begeleidende mestplankjes ophangen

(figuur 1). De leerlingen van de scholen volgden deze gebeurtenis met groot enthousiasme. Aan de scholen werd gevraagd deze nesten goed in de gaten te houden en de gemeente op de hoogte te brengen wanneer er activiteit van Huiszwaluwen zou gezien worden.

Uitbreiding gemeentelijk subsidiereglement

Na het communicatieve en sensibiliserende luik (zie verder) heeft de gemeente in mei 2009 haar subsidiereglement voor zwaluwen uitgebreid. Lummenaren kunnen bij de gemeente een kunstnest voor Huiszwaluw aankopen aan gereduceerde prijs. Bij de aankoop krijgen ze voldoende informatie mee over de eisen waaraan een locatie voor een kunstnest moet voldoen. Bovendien krijgen ze een kaart van Lummen waarop de huidige (gekende) broedkolonies in de gemeente aangeduid zijn (figuur 2).

Rond deze kolonies is telkens een optimale zone afgebakend (500 m rond een gekende kolonie). Wie kunstnesten hangt binnen deze buffer heeft meer kans dat het nest gebruikt zal worden. Dit soort van informatie is erg belangrijk om ontgoocheling bij mensen te voorkomen. Toch kunnen ook inwoners die verder van een bestaande kolonie wonen een gesubsidieerd nest aankopen op de gemeente. In 2009 werden een vijftigtal dubbele kunstnesten verkocht door de gemeente.

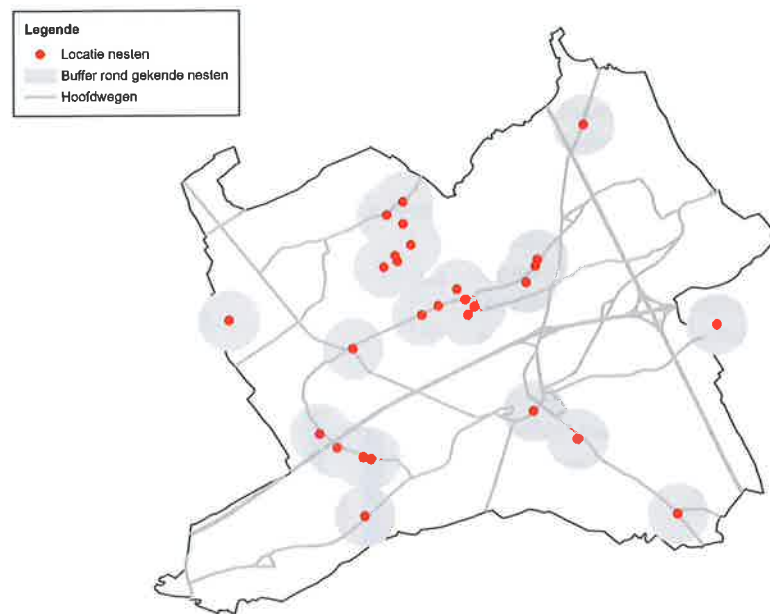
Communicatie

Zwaluwlessen voor jong en oud...

De gemeente organiseerde in samenwerking met Natuurpunt Educatie enkele infoavonden over zwaluwen voor de inwoners van Lummen. Tijdens deze avonden konden mensen kennis maken met zwaluwen, kregen zij te ho-

Figuur 1. Ophangen van kunstnesten aan de basisschool Domino in Meldert (foto: Regionaal Landschap Lage Kempen).

Figuur 2. Kaart met de huidige bekende broedlocaties van Huiszwaluw in Lummen met een buffer van 500 m rond de kolonies (bron: gemeente Lummen).

Figuur 3. Infostand op de Dag van het Park (foto: Regionaal Landschap Lage Kempen).

ren waarom zij het moeilijk hebben en wat inwoners zelf voor deze diertjes kunnen doen. Uiteraard werd het subsidiereglement hier ook toegelicht en gepromoot.

Het ophangen van de kunstnesten aan de scholen (zie hoger) werd ingeleid door een geanimeerde les over zwaluwen door Natuurpunt Educatie. De speciaal aan de Lummense schoolkinderen aangepaste lessen kenden veel bijval. Het enthousiasme bij de kinderen was erg groot.

Extra info-momenten

Om het nieuwe subsidiereglement voor de aankoop van kunstnesten te promoten verzorgde de gemeente samen met Natuurpunt op de Dag van het Park 2009 op verschillende plaatsen infostanden over zwaluwen. Bezoekers van de Lummense kasteelparken kregen informatie over zwaluwen, konden bestaande kolonies bezichtigen en kregen uitleg over de verruimde subsidiemogelijkheden. Lummenaars die hun steentje wilden bijdragen konden ter plaatse een kunstnest aanschaffen en de kinderen konden zelf een kunstnest voor de Huiszwaluw boetseren.

Monitoring

De broedvogelatlassen (Gabriëls *et al.*, 1994; Herremans, 2004) geven vooral een sterke afname weer tussen 1985 en 1992, voornamelijk in de Maasvallei en de Kempen (afnamen van

vijftig procent van de bezette hokken). Sinds 2005 is de Huiszwaluw dan ook één van de negen nieuwkomers op de Vlaamse Rode Lijst. Ook in Nederland worden gelijkaardige trends vastgesteld. In stedelijk gebied wordt het gebrek aan slijk als bouw materiaal als voornaamste oorzaak van de achteruitgang aangegeven. Verder spelen het verdwijnen van geschikte nestlocaties en een afname in het voedselaanbod een negatieve rol (Herremans, 2006). In het Verenigde Koninkrijk beloopt de afname sinds 1970 ook achtendertig procent en is de soort op de lijst geplaatst van de bijna bedreigde soorten ('amber list'). Op de Europese Rode Lijst staat de Huiszwaluw als momenteel niet bedreigd genoteerd.

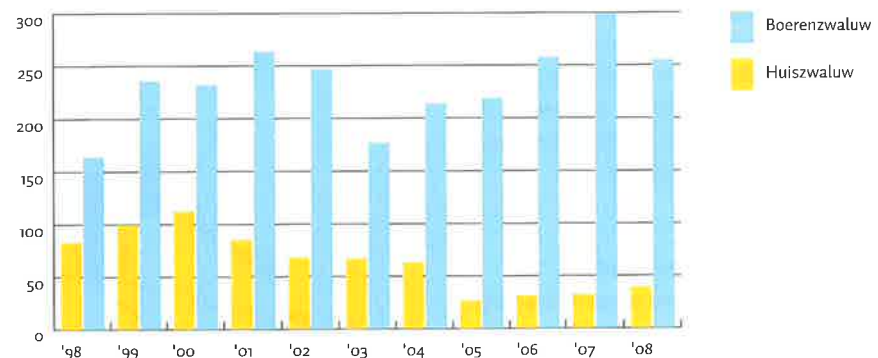
Figuur 4, met de jaartotalen voor Huis- en

Boerenzwaluw gebaseerd op de subsidieaanvragen, spreekt boekdelen. Het aantal broedparen Huiszwaluw in Lummen blijkt volgens deze grafiek sinds eind jaren negentig met zestig tot zeventig procent gedaald te zijn. Om het tij te keren bleken extra inspanningen dus duidelijk nodig. Met de adoptie van deze soort wilde de gemeente dit engagement aangaan.

Het aantal broedkoppels Huis- en Boerenzwaluw waarvoor een subsidie wordt aangevraagd - en dat op de Lummense milieudienst wordt bijgehouden - is momenteel de enige schatting van het aantal aanwezige broedkoppels in de gemeente. Mensen die een subsidie krijgen, geven jaarlijks het aantal bezette nesten door. Deze schatting is dus niet enkel afhankelijk van het aantal aanwezige koppels, maar ook van het initiatief van mensen om subsidies aan te vragen.

Vergelijking met tellingen van het effectief aanwezige aantal nesten, zal moeten uitwijzen of de voorliggende cijfers van de voorgaande jaren relevant zijn. Het inrichten van een aantal zwaluwfietstochten in de gemeente, waarbij liefhebbers samen nesten kunnen gaan tellen, kan hier aan tegemoet komen.

Ook op de site van 'www.waarnemingen.be' van Natuurpunt, werden al heel wat waarnemingen van Huiszwaluw ingevoerd. Het gaat dan vaak om losse waarnemingen (geen broedkoppels, maar bijvoorbeeld dieren die zich verzamelen voor de najaarstrek). Promotie (door de gemeente, Natuurpunt Studie en de Lummense werkgroep) van deze invoermodule en enkele richtlijnen over hoe welke

Figuur 4. Grafiek met het aantal broedkoppels waarvoor subsidies werden aangevraagd bij de gemeente Lummen (bron: gemeente Lummen).

gegevens best zouden ingevoerd worden, kan het aantal waardevolle waarnemingen snel doen stijgen.

De in 2009 gelanceerde jaarlijkse landelijke 'Zwaluwen in nesten'-actie van Natuurpunt kan ook aangegrepen worden om de bevolking te mobiliseren om broedgevallen van Huis- en Boerenzwaluw door te geven.

Kansen en knelpunten

Ondanks al deze inspanningen zijn er nog tal van interessante acties mogelijk. Zo zou het aanleggen van vlot bereikbare natte leempartijen nestbouw kunnen vergemakkelijken. Ook het plaatsen van een zogenaamde 'zwaluwen-til', zoals al op enkele plekken in het buitenland, is het proberen waard. In april 2010 installeerde Neerpelt zo'n til. Dit geeft de mogelijkheid om zelf een volledig nieuwe broedlocatie te creëren op een geschikte plek.

Er zijn ook nog leuke communicatieve acties mogelijk rond Huiszwaluwen. Zo kan er bijvoorbeeld een webcam gehangen worden in de buurt van een kolonie en/of in een bewoond nest zodat het leven in en rond het nest van nabij gevolgd kan worden. Ook werd het idee in de werkgroep geopperd om geïnteresseerde leerkrachten of jeugdleiders de kans te geven zelf kunstnesten te leren maken tijdens een workshop. Via een educatieve CD-rom over zwaluwen, ontwikkeld door het Regionaal Landschap Noord-Hageland, zouden educatieve activiteiten aan scholen kunnen aangereikt worden. Deze ideeën kunnen in de komende periode door de werkgroep verder uitgewerkt worden.

Verder kan een gerichte zoektocht naar bestaande geschikte locaties in de gemeente mogelijk ook nog wat opleveren. Bewoners van huizen, die een geschikte broedlocatie vormen, kunnen bijvoorbeeld aangesproken en aangemoedigd worden om gebruik te maken van het subsidiereglement. Ook zouden op deze manier tot nu toe onbekende broedlocaties in kaart gebracht kunnen worden.

Conclusies

Het oprichten van de werkgroep vrienden-van-de-Huiszwaluw is een goede zaak gebleken. Deze werkgroep heeft immers steeds

dankzij hun voorbereidend werk een aantal gemeentelijke acties mee mogelijk gemaakt.

Ondanks al die inspanningen in deze beperkte periode kunnen we nog geen spectaculaire resultaten voorleggen. Bij een soort zoals de Huiszwaluw, die ook elders in slechte papieren zit, is het immers bijzonder moeilijk om lokaal tegen de stroom in te roeien. Dit zou vragen kunnen doen rijzen over de zin van het verspreiden van kunstnesten. Zoals al aangegeven is de kans op succes in een gebied waar geen kolonies voorkomen zeer gering. Verder heeft het uiteraard ook weinig zin om kunstnesten op te hangen aan een woning die totaal ongeschikt is voor deze soort. Om dit op te vangen en valse verwachtingen te vermijden, werd heel wat gecommuniceerd rond zwaluwen en wat men ervoor kan doen.

De kaart met perimeters rond bekende kolonies was hierbij een belangrijk instrument. Woningen binnen die perimeters hebben meer kans op succes dan woningen erbuiten. De kans dat kunstnesten ontdekt worden als mogelijke toekomstige broedplaats door foeragerende volwassen zwaluwen of –nog belangrijker– rondzwervende jongen, ligt immers het hoogst in de buurt van bestaande broedplaatsen. Bovendien kregen geïnteresseerden een folder mee met o.a. informatie over welke huizen geschikt zijn en waarop je moet letten bij het ophangen van een kunstnest. Dit alles werd aan mensen die kunstnesten kwamen afhalen uitgelegd.

Een gerichte selectie door specialisten van kansrijke woningen en het hier aanbieden van kunstnesten kan op korte termijn mogelijk een groter positief effect hebben op de aantallen broedkoppels, maar qua draagvlak heeft dit allicht een kleiner bereik. De gemeentelijke werkgroep vrienden-van-de-Huiszwaluw kan – binnen de perimeters rond bestaande kolonies – gericht bewoners van geschikte woningen aanspreken, zodat het uit- en inbreiden van deze bestaande kolonies zoveel mogelijk wordt gestimuleerd. Op deze manier kan het gemeentelijk subsidiereglement, dat voor alle Lummenaren geldig is, doelgerichter ingezet worden en blijft de breed sensibiliserende actie rond deze frivole, maar helaas bedreigde soort behouden.

Dankwoord

We wensen Jan Gabriëls en Daniël Jacobs te bedanken voor het nalezen van dit artikel. Ook de mensen van de werkgroep vrienden-van-de-Huiszwaluw verdienen een bedankje.

Referenties

- FOURNEAU, J. (ed.), 2008. ACTIEPLAN LUMMEN. Huiszwaluw (Nr. 28). Een uitgave van de provincie Limburg, D/2007/5857/43, 105 pp.
- GABRIËLS, J., J. STEVENS & P. VAN SANDEN, 1994. Broedvogelatlas van Limburg, veranderingen in aantallen en verspreiding na 1985. LIKONA, Provinciale Vogelwerkgroep, provincie Limburg, 366 pp.
- HERREMANS, M., 2004. Huiszwaluw. In: VERMEERSCH, G., A. ANSELIN, K. DEVOS, M. HERREMANS, J. STEVENS, J. GABRIËLS & B. VAN DER KRIEKEN. Atlas van de Vlaamse Broedvogels 2000 – 2002: 292 – 293. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 23, Brussel, 496 pp.
- HERREMANS, M., 2006. Duurzame verbetering van de kwaliteit van het nestplaatsaanbod voor de Huiszwaluw in Limburg. Eindverslag Bijzonder Leefmilieuproject provincie Limburg 2004-2006. Rapport Natuurpunt Studie 2006/2, Mechelen, 58 pp.

Summary

The municipality of Lummen adopted the house martin (*Delichon urbica*). The municipality of Lummen invested in informing local people on the measures they can take to protect their adopted species. This mainly means nestboxes are placed at the façade of suitable houses. People are financially supported if they agree to put up such a nestbox. Furthermore they are informed about the chances house martins will use these nests, based on the location of existing colonies. This subsidy was presented on the 'Day of the Park', where children were invited to make their own house martin nest. The number of house martins nesting in Lummen the last couple of years is not known. The number of agreements the municipality concluded with residents nevertheless suggests a decline.